

типи та прояви ставлення школярів до навчання. Виділено рівні, етапи, якості й прояви мотивів навчальної діяльності.

Література

1. Асеев В.Г. Мотивация учебной деятельности и формирование личности / В.Г. Асеев. – М., 1976.
2. Аритова О.Н. Влияние мотивации на структуру целеполагания / О.Н. Аритова // Вестник МГУ. Серия “Психология”. – 1998. – № 4. – С. 40–52.
3. Ваник Д. Профессиональная подготовка учителей и проблемы мотивации достижения и контроля действий / Д. Ваник, Ф. Ман // Вопросы психологии. – 1989. – № 3.
4. Волков К.Н. Психология о педагогических проблемах / К.Н. Волков. – М., 1981.
5. Гребенюк О.С. Формирование интереса к учебной и трудовой деятельности у учащихся средних и проф.-тех. училищ / О.С. Гребенюк. – М., 1986.
6. Донцов И.И. Профессиональные представления студентов психологов / И.И. Донцов, Г.М. Белокрылова // Вопросы психологии. – 1999. – № 2.
7. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя. – Ростов н/Д, 1998.
8. Забродин Ю.М. Мотивационно-смысловые связи в структуре направленности личности / Ю.М. Забродин, Б.А. Сосновский // Вопросы психологии. – 1989. – № 6.
9. Бажович Л.И. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л.И. Бажович. – М., 1972.

ОРЕЛ-ХАЛІК Ю.В.

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Формування естетичного смаку особистості було й залишається одним із центральних напрямів підготовки працівників різних професій. Водночас у суспільстві є професії, для представників яких формування естетичного смаку має особливе значення. Так, для співробітників правоохоронних органів норми моралі, моральні переконання та сформований естетичний смак професійно значущі. Причому в міру гуманізації й демократизації суспільства роль естетичного смаку в поведінці та діяльності цих співробітників неухильно зростає. Формування естетичного смаку майбутніх правоохоронців у процесі фахової підготовки – необхідна умова й засіб активізації морального фактора в діяльності правоохоронних органів.

Естетичний смак не тільки формує моральне обличчя співробітників, а й створює ту необхідну морально-психологічну атмосферу, яка стимулює високоморальні вчинки, регулює поведінку особового складу, примушує діяти за законами краси [1]. Все це, а також ряд інших причин зумовлюють особливий інтерес до питань формування естетичного смаку майбутніх правоохоронців, його змісту, організації, особливостей, що є невід’ємною частиною підготовки фахівців у вищих закладах освіти МВС України.

Мета статті – проаналізувати сучасний підхід до формування естетичного смаку майбутнього правоохоронця у процесі фахової підготовки.

Аналіз генези та сучасних підходів до розуміння сутності поняття “естетичний смак” дав змогу визначити естетичний смак як комплексну естетичну категорію, яка характеризується діалектичною єдністю емоційного й раціонального, індивідуального та суспільного; є інтегрованим компонентом естетичної свідомості особистості. Естетичний смак виявляється через естетичні почуття, судження та ідеали, що постійно формуються й розвиваються як у процесі набуття власного естетичного досвіду, так і під впливом зовнішніх чинників. Він безпосередньо виражає особливості фахової діяльності особистості та активно використовується нею в процесі здійснення цієї діяльності.

Основною метою формування естетичного смаку курсантів (студентів) є узгодження їх поведінки з інтересами суспільства (моральними нормами), перетворення знань на переконання, формування позитивних моральних почуттів (сумління, честі, обов’язку, відповідальності, гідності тощо) і моральних якостей (чесності, доброти, дисциплінованості, принциповості, сміливості, надійності, сумлінності тощо), тобто досягнення зрілості естетичного смаку як стану, що оптимально відповідає потребам моралі та забезпечує свідоме виконання курсантами (студентами) загальносуспільних і професійних обов’язків за законами краси.

Необхідність формування естетичного смаку курсантів (студентів) зумовлена рядом причин: по-перше, тим, що людина від народження не має естетичного смаку, а лише може сформувати його у процесі своєї життєдіяльності; по-друге, тим, що особистий досвід будь-якого курсанта (студента) відображає його індивідуальні інтереси. Усвідомлення загальних інтересів та цінностей, формування здібності орієнтувати свою поведінку на них – складний процес, який передбачає цілеспрямований вплив викладачів. По-третє, тим, що процес формування естетичного смаку не починається й не закінчується в період навчання у вищому закладі освіти МВС України.

Доведено, що “естетичний смак” як безпосереднє відображення естетичних особливостей фахової діяльності є органічним складником і одночасно показником фахової та загальної естетичної культури, важливим чинником її мотивації. Він виражає й детермінує спосіб, яким особистість виконує свої професійні завдання, характеризує соціальну спрямованість і життєву позицію людини у фахових питаннях. Тому “естетичний смак правоохоронця” є сутнісною характеристикою професійної діяльності, яка спрямовує цю діяльність, спираючись на закони краси, впливає на характер її виконання, активно використовується в індивідуальній оцінці особистістю своєї фахової спрямованості крізь призму естетичних цінностей та сприяє саморозвитку фахівця безпосередньо в процесі здійснення ним службових обов’язків.

Курсанти (студенти) приходять до вищих закладів освіти зі сформованими поглядами на життя, естетичними ідеалами, моральними нормами й цінностями, що визнані в суспільстві, тобто з певним рівнем зрілості естетичної культури. При цьому вона являє собою єдність естетичних, етич-

них знань, моральних якостей, принципів та переконань, а також їх прояву в конкретних практичних діях, тобто включає культуру моральної поведінки. Естетичний смак визначається рівнем естетичної освіченості, ступенем розвиненості моральних якостей і почуттів, рівнем усвідомлення мотивів поведінки. Сформованість естетичного смаку виявляється через співвідношення вчинків курсантів (студентів) з відповідними естетичними, соціальними, професійними та моральними нормами.

Тому навчання повинно сприяти входженню курсантів до соціального середовища, що зумовлено обраною професією, тобто самоідентифікацією як робітника ОВС. Отже, перед викладачами та вихователями вищих закладів освіти МВС України постають завдання забезпечення спадкоємності формування естетичного смаку, а також формування зрілих фахівців, які характеризуються високим рівнем розвиненості естетичних, інтелектуально-професійних, соціально-культурних і морально-вольових якостей особистості, що відображає рівень сформованості їх професійної та естетичної культури.

Отже, сутність естетичного смаку майбутнього правоохоронця полягає не тільки в здатності розуміти прекрасне в мистецтві та явищах навколишнього світу, а й в особливому ставленні до життя, емоційно-раціональному освоєнні дійсності, знаходженні прекрасного у фаховій діяльності й отриманні задоволення від неї. Нами виявлено структурні компоненти естетичного смаку майбутніх правоохоронців: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний, чуттєво-емоційний та досвідно-діяльнісний, – що становлять його зміст та одночасно стали принципом виокремлення критеріїв сформованості естетичного смаку правоохоронців.

Визначено й теоретично обґрунтовано критерії та показники сформованості естетичного смаку правоохоронців: мотиваційно-ціннісний (мотив на успіх у будь-якій діяльності; ціннісні орієнтації майбутнього правоохоронця; спрямованість на життєдіяльність з позиції краси); когнітивно-інтелектуальний (знання з основ естетики та мистецтв (тезаурус), інтелектуальні здібності майбутнього правоохоронця, толерантність естетичних суджень); чуттєво-емоційний (адекватність реакції на ситуацію; емоційно-естетична чуйність; емоційна стійкість); досвідно-діяльнісний (досвід спілкування з прекрасним; зовнішній вигляд правоохоронця з позиції краси; орієнтація на красу в різних видах діяльності; культура спілкування майбутніх правоохоронців).

Естетичний смак, виступаючи важливим компонентом фахової діяльності правоохоронця, складається з розглянутих нами елементів і виконує ряд функцій (від лат. *functio* – здійснення, виконання), тобто сприяє розвитку, формуванню, впорядкуванню, осмисленню, становленню особистості.

Проаналізувавши функції естетичного смаку, які розглядають учені різних галузей наукових знань (філософи, психологи, педагоги, деонтологи), ми виділили функції естетичного смаку майбутніх правоохоронців.

Співвідношення функцій і механізму функціонування естетичного смаку майбутнього фахівця подано в табл. 1.

Таблиця 1

Співвідношення змісту функцій та механізму функціонування естетичного смаку майбутнього фахівця

Функції естетичного смаку	Механізм функціонування естетичного смаку майбутнього фахівця
Аксіологічна	Сприяє розвитку моральних та пізнавальних цінностей, власної думки, створенню ідеалу у фаховій діяльності правоохоронця
Виховна	Впливає на поведінкові установки майбутнього фахівця; сприяє самовихованню
Орієнтаційна	Орієнтує фахівця на отримання додаткової інформації, збагачення знань, формування власної думки, естетичне осмислення фахової діяльності, спрямовує цю діяльність з позиції законів краси
Оцінювальна	Дає змогу оцінювати фахівцю свої дії за законами краси, формує естетичне ставлення до обраного фаху
Нормативна	Виступає нормою у виконанні службових обов'язків, впливає на характер виконання діяльності
Управлінська	Управляє поведінкою фахівця безпосередньо в процесі здійснення своїх службових обов'язків, сприяє саморозвитку
Гедоністична	Естетичний смак сприяє отриманню фахівцем насолоди від виконання своїх службових обов'язків
Корекційна	Запобігає фаховій деформації правоохоронців
Рефлексійна	Допомагає побачити світ очима іншого

Всі ці функції спрямовані на набуття досвіду, зміну обсягу знань, активізацію діяльності за обраним фахом. Вважаємо, що внаслідок складності й важливості завдань, які вирішуються завдяки естетичному смаку, його формування повинно займати пріоритетне місце в системі підготовки майбутніх правоохоронців.

Основним напрямом формування естетичного смаку в ході навчального процесу є гуманізація останнього, тобто формування в курсантів (студентів) ставлення до людини як найвищої цінності, а не як засобу досягнення особистих цілей. На різних етапах підготовки майбутніх працівників ОВС можливе використання декількох методів естетичного впливу. Так, для курсантів перших і других курсів найбільш ефективними є методи отримання знань з естетики та етики та оцінювання отриманої інформації з позиції естетичних та моральних норм. Це означає, що при вивченні на першому курсі етики, естетики, логіки, історії України, української та зарубіжної культури, іноземних мов, безпеки життєдіяльності, на другому курсі – філософії, соціології, загальної психології, цивільного й сімейного права важливо не лише знайомити курсантів із загальнолюдськими нормами та цінностями, а й використовувати метод їх естетичного оцінювання, сприяти формуванню у свідомості майбутніх працівників ОВС адекватного ставлення до цих цінностей. Для цього поряд з традиційними (включення відповідних проблем у лекції, обговорення їх на семінарських та практич-

них заняттях) використовуються й нетрадиційні (ділові та рольові ігри, соціальне моделювання, соціально-психологічні тренінги тощо) методи.

Приєднуючись до думки М. Колеснікова, О. Колеснікової, В. Лозового [2], В. Попкова [3], які визначили комплекс знань і вмінь, значущих для оволодіння студентами-юристами високим рівнем естетичної культури, також вважаємо, що майбутній правоохоронець має:

- розуміти логіко-філософську структуру естетичного знання з дисциплін загальногуманітарного циклу та естетичне значення фахової діяльності;
- вміти пояснити феномен естетичних цінностей, їх роль у людській життєдіяльності;
- мати уявлення про способи оволодіння, зберігання та передачі естетичного досвіду й базисних цінностей;
- бути здатним у випадку професійної необхідності (розслідування кримінальних справ, пов'язаних з витворами мистецтва, або виконання функцій митної служби) до компетентного діалогу з експертами-мистецтвознавцями [2, с. 3].

Оволодіння вказаними знаннями й уміннями є важливим, тому що воно формує “естетичну свідомість фахівця, розвиває його уявлення, фантазію, інші естетичні ознаки мислення, допомагає спілкуватися з людьми, естетично, добре поводитися тощо” [2, с. 11].

Особливого значення набуває естетичне виховання в позанавчальний час. Це передбачає здійснення таких заходів:

- організація зустрічей з ветеранами ОВС, тематичних диспутів та обговорення відповідної публіцистики, книг, творів мистецтва, фільмів тощо;
- проведення днів кафедр із запрошенням курсантів (студентів), що дає змогу не лише організувати їх спілкування з викладачами в неформальних умовах, а й розповісти про майбутню професію, професійну етику та норми професійних ділових відносин;
- включення до планів роботи курсантських наукових гуртків загальноосвітніх і соціальних проблем, які сприяють формуванню й підвищенню рівня зрілості естетичної культури курсантів (студентів).

Естетична культура пробуджує й розвиває почуття прекрасного, збагачує особистість. Людина, чуйна до прекрасного, відчуває потребу будувати своє життя за законами краси. Естетичне виховання невід’ємно пов’язане з моральним, патріотичним, розумовим, трудовим та фізичним. Любов до природи, літератури, театру, музики, поезії, живопису та інших видів мистецтва слугує стимулом для всебічного розумового розвитку. Естетичний смак має величезне значення для формування моральності.

Висновки. Отже, є підстави вважати, що представником нової генерації кадрів для органів внутрішніх справ України в повному розумінні можна назвати працівника, який досягнув високого рівня професійної діяльності, свідомо змінює й розвиває себе в ході виконання фахових обов’язків, вносить у професію свій індивідуальний творчий стиль, знайшов своє індивідуальне призначення, підвищує престижність своєї профе-

сії в суспільстві, діє за законами краси. Важливими складовими формування компетентності працівника МВС України є індивідуальна, творча, соціальна, рефлексійна, мотиваційно-ціннісна, естетична спрямованість. Індивідуалізація цього процесу передбачає високий рівень внутрішньої культури особистості, що неможливо без розвиненої естетичної культури, комплексним виразником особливостей якої є естетичний смак.

Література

1. Калашник Н.Г. Формування естетичної свідомості як одна з передумов виховання майбутнього юриста / Н.Г. Калашник, В.Л. Вертегел // Проблеми гуманітаризації, гуманізації освіти та впровадження новітніх педагогічних технологій в навчальних закладах МВС України (22 листопада 2002 р.). – Запоріжжя, 2002. – С. 31–33.

2. Колесніков М.П. Естетика / М.П. Колесніков, О.В. Колеснікова, В.О. Лозовой. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 208 с.

3. Эстетическая деятельность в социалистическом обществе / [В.А. Попков, Н.И. Киященко, Н.Л. Лейзеров и др.]; отв. ред. Н.И. Киященко, Н.Л. Лейзеров. – М. : Искусство, 1986. – 287 с.

ОРЛОВА О.О.

ІЗ ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ РОЗУМОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Орієнтація на прискорення економічного зростання України, гуманізація та демократизація суспільного життя вимагає формування самостійної творчої особистості вчителя, що спроможна буде вирішувати на високому науковому рівні сучасні завдання розвитку держави. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. головною метою української освіти визначає створення умов для особистісного розвитку та творчої самореалізації кожного громадянина. За таких умов формування якісної організації, самостійності мислення, новаторського підходу, критичного ставлення до стереотипів є першочерговим завданням національної вищої школи у процесі підготовки майбутніх учителів.

Одним із шляхів його вирішення є глибоке осмислення й усвідомлення історичного досвіду, звернення до національних джерел педагогічної теорії та шкільної практики, виявлення форм, методів і засобів формування розумової самостійності, творче використання яких сприятиме зростанню освітнього потенціалу суспільства.

Аналіз стану наукової літератури свідчить, що дослідження проблем, які стосуються розумового розвитку й самостійної творчої діяльності студентів, проводилися здебільшого в таких напрямках: удосконалення пізнавальної самостійності особистості (В. Давидов, І. Лернер, М. Махмутов, М. Скаткін, Г. Щукіна); організація самостійної діяльності (В. Буряк, Б. Єсіпов, П. Підкасистий, М. Скаткін); розвиток пізнавального інтересу (Л. Божович, В. Ільїн, Г. Щукіна); формування розумових операцій і прийомів (П. Гальперін, Є. Кабанова-Меллер, В. Паламарчук, Н. Тализіна).